

TALABALAR O'QUV MOTIVLARINING O'RNI VA AMALIY AHAMIYATI*Toshqo'ziyeva Dildora Shukurjon qizi**Farg'ona davlat universiteti, Psixologiya kafedrasida o'qituvchisi*

Annotatsiya: Maqolada talabalarning faoliyatida o'quv motivlarining o'rni va ahamiyati, ichki va tashqi motivning kasb motivlariga ta'siri, Kommunikativ motivlari, qochish motivlari, obro'-e'tibor motivlari, kasbiy motivlar, ijodiy o'z-o'zini anglash motivlari, o'quv-tarbiyaviy motivlar, ijtimoiy motivlar va ular o'rtasidagi farqlar, o'quv motivlarini o'rganish natijalari bayon qilingan.

Kalit so'zlar: talaba, o'quv faoliyati, motiv, ichki motivatsiya, tashqi motivatsiya, kasbiy motivlar, shkala, anketa, daraja, maqsad, muvaffaqiyat.

**МЕСТО И ПРАКТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ УЧЕБНЫХ МОТИВОВ
СТУДЕНТОВ***Тошқузиёва Дилдора Шукуржон қизи**Ферганский государственный университет, преподаватель кафедры
психологии*

Аннотация: В статье рассматриваются роль и значение учебных мотивов в деятельности студентов, влияние внутренних и внешних мотивов на профессиональные мотивы, коммуникативные мотивы, мотивы избегания, репутационные мотивы, профессиональные мотивы, описаны мотивы творческой самореализации, учебные мотивы, социальные мотивы и различия между ними, результаты исследования учебных мотивов.

Ключевые слова: студент, учебная деятельность, мотив, внутренняя мотивация, внешняя мотивация, профессиональные мотивы, шкала, анкета, уровень, цель, успех.

**THE PLACE AND PRACTICAL SIGNIFICANCE OF STUDENT
LEARNING MOTIVES***Toshkuziyeva Dildora Shukurjon qizi**Fergana State University, Teacher of the Department of Psychology*

Abstract: The article describes the role and importance of educational motives in students' activities, the influence of internal and external motives on professional motives, communicative motives, avoidance motives, reputation motives, professional motives, the motives of creative self-realization, educational motives, social motives and the differences between them, the results of the study of educational motives.

Key words: student, educational activity, motive, internal motivation, external motivation, professional motives, scale, questionnaire, level, goal, success

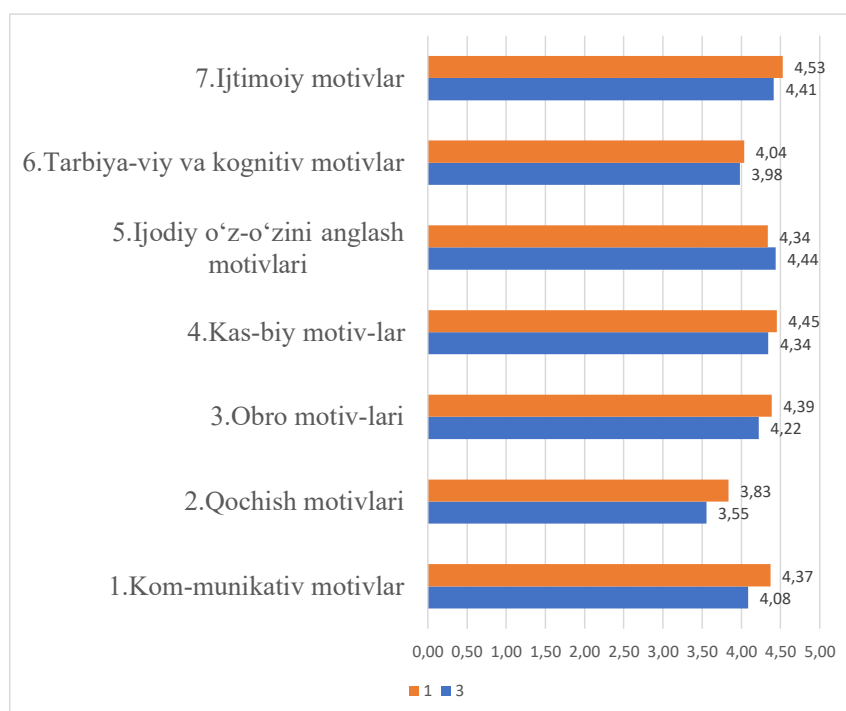
Talabalar o‘quv motivlarini empirik jihatdan o‘rganishda birinchi bo‘lib, Talabalarning o‘quv motivatsiyasini diagnostika qilish (A.A.Rean va V.A.Yakunin metodikasi) N.S.Badmayeva modifikatsiyasi) metodikasidan foydalanildi. Universitetning 1-kurs va 3-kurs amaliy psixologiya yo‘nalishi talabalari o‘rtasida o‘tkazildi. 7ta shkala bo‘yicha alohida natijalar chiqariladi. Ushbu shkalalar quyidagilar:

- Kommunikativ motivlar;
- Qochish motivlari;
- Obro‘ –e‘tibo r motivlari
- Kasbiy motivlar;
- Ijodiy o‘z-o‘zini anglash motivlari;
- O‘quv-tarbiyaviy motivlar;
- Ijtimoiy motivlar;

Unga ko‘ra, har bir shkalada kurslar bo‘yicha farqlarni ko‘rishimiz mumkin. Kommunikativ motivlar shkalasida 1-kurslarda 3-kurslarga qaraganda, kommunikatsiya yuqori natijani ko‘rsatdi. Chunki, 1-kurs talabalari yangi shakllanayotgan guruh bo‘lganligi uchun ham ularda 3-kurslarga qaraganda muloqot va tanishishga qiziqish kuchli bo‘ladi. Qochish motivlari shkalasida ham 1-kurslarda ustunlikni ko‘rishimiz mumkin. Qochish motivlari muvaffaqiyatsizlikdan qochish hisoblanib, darslarda past baho olish va imtihonlardan yiqilish yoki kutilgan natijaga erisha olmaslik kabi holatlar 1-kurs talabalariga kuchli ta‘sir ko‘rsatar ekan.

1-diagramma

A.A.Rean va V.A.Yakuninning “Talabalar o‘quv motivatsiyasini diagnostika qilish metodikasi” (N.S.Badmayeva modifikatsiyasi) bo‘yicha birinchi va uchinchi kurslarning o‘rtacha qiymatlaridagi farqlari.

Unga ko'ra, har bir shkalada kurslar bo'yicha farqlarni ko'rishimiz mumkin. Kommunikativ motivlar shkalasida 1-kurslarda 3-kurslarga qaraganda, kommunikatsiya yuqori natijani ko'rsatdi. Chunki, 1-kurs talabalari yangi shakllanayotgan guruh bo'lganligi uchun ham ularda 3-kurslarga qaraganda muloqot va tanishishga qiziqish kuchli bo'ladi. Qochish motivlari shkalasida ham 1-kurslarda ustunlikni ko'rishimiz mumkin. Qochish motivlari muvaffaqiyatsizlikdan qochish hisoblanib, darslarda past baho olish va imtihonlardan yiqilish yoki kutilgan natijaga erisha olmaslik kabi holatlar 1-kurs talabalariga kuchli ta'sir ko'rsatar ekan. Shu sabab ham ularda qochish motivlari yuqori bo'lar ekan. Obro'-e'tibor motivlari shkalasida ham 1-kurslarda 3-kurslarga qaraganda natijalar ancha yuqori. Negaki, 1-kurs talabalari talabalik davrining ilk bosqichida bo'lib, yangi muhit ular uchun qiziqarli hisoblanadi va boshqalar nazarida ular obro'li ko'rinishga harakat qilishadi. 3-kurs talabalari uchun esa bu oddiy holatga aylanib qoladi va boshqalarning ular haqidagi fikri o'z ahamiyatini kamaytiradi. Kasbiy motivlar shkalasida ham 3-kurs talabalariga qaraganda, 1-kurs talabalarining natijasi yuqori darajani ko'rsatdi. 3-kurs talabalari o'qish davomida kasbga bo'lgan qiziqish va qarashlarini o'zgartirib borishadi va o'qiyotgan sohasidan ko'ra boshqa sohaga qiziqishlari ortishi yoki boshqa sohada faoliyat yuritayotgan bo'lishlari ham mumkin bo'ladi. Lekin, 1-kurs taabalarida nisbatan o'qiyotgan sohasiga qiziqish motivatsiyasi yuqori bo'ladi va kasbga bo'lgan motivatsiya ortadi. 5-shkala ijodiy o'z-o'zini anglash motiv bo'lib, bu shkalada farqli ravishda 3-kurslar ustunlik qilishmoqda. Demak, talaba qanchalik katta kursga o'tgandan keyin uning fikrlashi, dunyoqarashi kengayib, o'zligini anglashi ortadi. Estetik did kengayib, o'qiyotgan sohasida yangilik yaratishga bo'lgan qiziqish ortadi. 1-kurslarda esa sohasi bo'yicha yangilikka intilish kuchli bo'ladi. O'quv va tarbiyaviy motivlar shkalasida 0,6 ball bilan 1-kurslarda 3-kurslarga qaraganda yetakchilik mavjud. Bundan ko'rinib turibdiki, haqiqatdan ham 1-kurs talabalaridan o'qish va bilim olishga qiziqish va ehtiyoj kuchli bo'lishi o'z tasdig'ini topdi. Oxirgi shkalamiz ijtimoiy motivlar shkalasi bo'lib, bu shkalada ham 1-kurs talabalari ustunlik qilishmoqda. Chunki, kommunikativ motivlar shkalasida ham 1-kurs talabalarida natija yuqori bo'lib, ushbu motivlar bir-biri bilan chambarchas bog'liqdir.

O'rta darajadagi ichki motivatsiya 1-kurslarda yuqori natijani ko'rsatdi. Ichki motivatsiyaning yuqori darajasi 3-kurslarda yuqori.

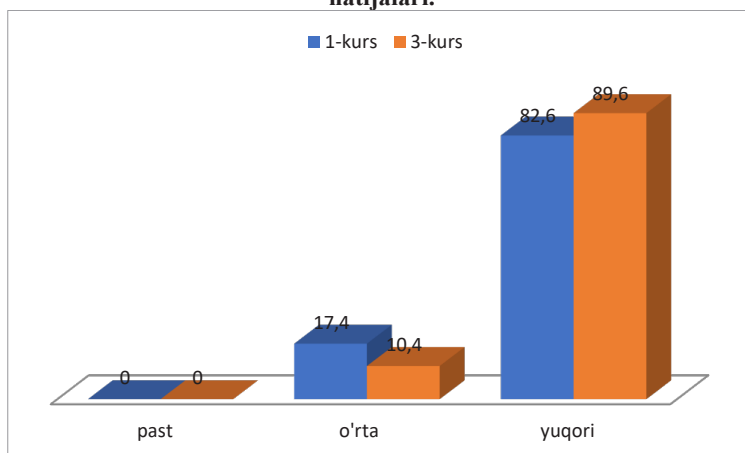
O'quv motivatsiyasining yo'nalganligini aniqlash (T.D.Duboviskaya) metodikasi natijalariga ko'ra, jinslar o'rtasidagi farqlarni ko'radigan bo'lsak, bunda ham ichki motivatsiyaning past darajasi aniqlanmadi. Ichki motivatsiyaning o'rta darajasi erkaklarda yuqori bo'lsa, aksincha, ichki motivatsiyaning yuqori darajasi ayollarda erkaklarga qaraganda ustunlik qilmoqda.

2-diagramma

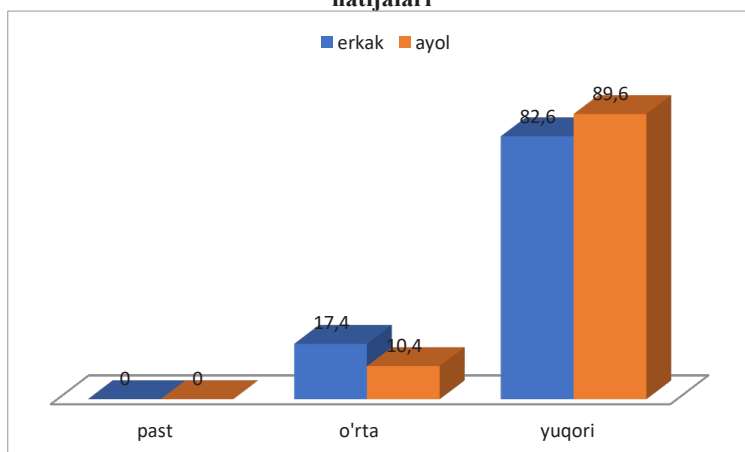
Kurslar miqyosida ichki motivatsiyaning darajalari. O'quv motivatsiyasining yo'nalganligini aniqlash (T.D.Duboviskaya) metodikasi bo'yicha respondentlarning natijalari.

2-diagramma

Kurslar miqyosida ichki motivatsiyaning darajalari. O'quv motivatsiyasining yo'nalganligini aniqlash (T.D.Duboviskaya) metodikasi bo'yicha respondentlarning natijalari.

3-diagramma

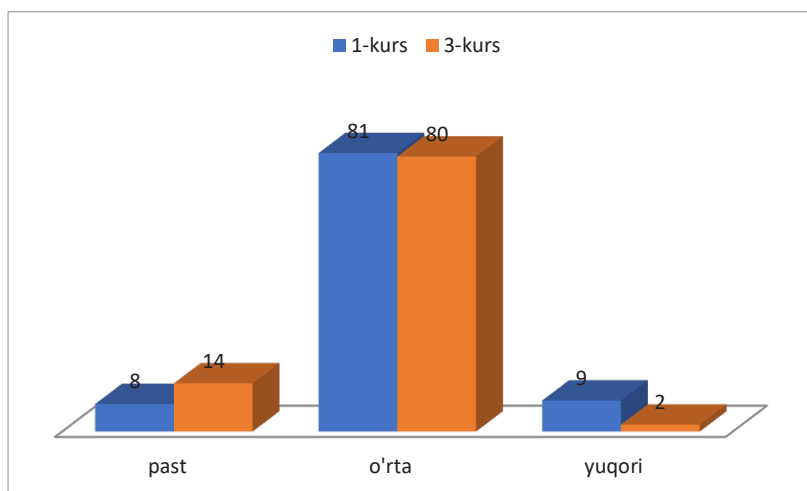
Jinslar miqyosida ichki motivatsiyaning darajalari. O'quv motivatsiyasining yo'nalganligini aniqlash (T.D.Duboviskaya) metodikasi bo'yicha respondentlarning natijalari

O'quv motivatsiyasining yo'nalganligini aniqlash (T.D.Duboviskaya) metodikasi natijalariga ko'ra, jinslar o'rtasidagi farqlarni ko'radigan bo'lsak, bunda ham ichki motivatsiyaning past darajasi aniqlanmadi. Ichki motivatsiyaning o'rta darajasi erkaklarda yuqori bo'lsa, aksincha, ichki motivatsiyaning yuqori darajasi ayollarda erkaklarga qaraganda ustunlik qilmoqda.

4-diagramma

Kurslar miqyosida ichki motivatsiyaning darajalari. Maqsadga erishish shkalasi, A.Kalininaning “O’quv faoliyati motivatsiyasini aniqlash” anketasi bo’yicha respondentlarning natijalari.

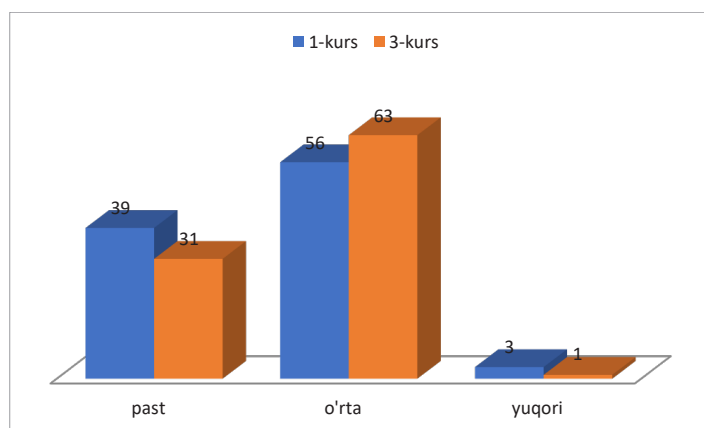

Y.A.Kalininaning “O’quv faoliyati motivatsiyasini aniqlash” anketasi natijalarigako’ra, har bir shkala bo’yicha kurslar o’rtasidagi o’zaro farqlar aniqlandi. Birinchi shkala maqsadga erishish shkalasi bo’lib, unga ko’ra, birinchi kurslarda ichki motivatsiyaning past darajasi 8%, o’rta darajasi 81%, yuqori darajasi 9% ni, uchinchi kurs talabalarida esa ichki motivatsiyaning past darajasi 14%, o’rta darajasi 80%, yuqori darajasi 2% ni tashkil qildi. Nisbatan olganda, ichki motivatsiyaning o’rta darajasi ikkala kurslarda ham o’xshashligini ko’rishimiz mumkin.

Y.A.Kalininaning “O’quv faoliyati motivatsiyasini aniqlash” anketasi natijalariga ko’ra, har bir shkala bo’yicha kurslar o’rtasidagi o’zaro farqlar aniqlandi. Ikkinchi shkala ta’lim faoliyatining raqobatbardoshligi shkalasi bo’lib, unga ko’ra, birinchi kurslarda ichki motivatsiyaning past darajasi 39%, o’rta darajasi 56%, yuqori darajasi 1% ni, uchinchi kurs talabalarida esa ichki motivatsiyaning past darajasi 31%, o’rta darajasi 63%, yuqori darajasi 3% ni tashkil qildi

5-diagramma

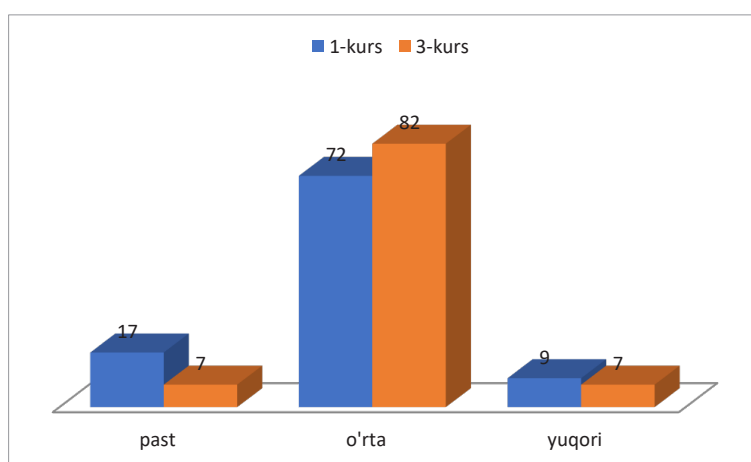
Kurslar miqyosida ichki motivatsiyaning darajalari. Ta’lim faoliyatining raqobatbardoshligi shkalasi, Y.A.Kalininaning “O’quv faoliyati motivatsiyasini aniqlash” anketasi bo’yicha respondentlarning natijalari.

Y.A.Kalininaning “O‘quv faoliyati motivatsiyasini aniqlash“ anketasi natijalariga ko‘ra, har bir shkala bo‘yicha kurslar o‘rtasidagi o‘zaro farqlar aniqlandi. Uchinchi shkala o‘z-o‘zini takomillashtirish shkalasi bo‘lib, unga ko‘ra, birinchi kurslarda ichki motivatsiyaning past darajasi 19%, o‘rta darajasi 69%, yuqori darajasi 10% ni, uchinchi kurs talabalarida esa ichki motivatsiyaning past darajasi 19%, o‘rta darajasi 74%, yuqori darajasi 3% ni tashkil qildi.

Y.A.Kalininaning “O‘quv faoliyati motivatsiyasini aniqlash“ anketasi natijalariga ko‘ra, har bir shkala bo‘yicha kurslar o‘rtasidagi o‘zaro farqlar aniqlandi. To‘rtinchi shkala muloqot va jamoaviy faoliyat shkalasi bo‘lib, unga ko‘ra, birinchi kurslarda ichki motivatsiyaning past darajasi 8%, o‘rta darajasi 81%, yuqori darajasi 9% ni, uchinchi kurs talabalarida esa ichki motivatsiyaning past darajasi 11%, o‘rta darajasi 82%, yuqori darajasi 3% ni tashkil qildi.

8-diagramma
Kurslar miqyosida ichki motivatsiyaning darajalari. Ta‘lim faoliyatidan tashqari yangi bilimlarni o‘zlashtirish Y.A.Kalininaning “O‘quv faoliyati motivatsiyasini aniqlash“ anketasi bo‘yicha respondentlarning natijalari.

Y.A.Kalininaning “O‘quv faoliyati motivatsiyasini aniqlash“ anketasi natijalariga ko‘ra, har bir shkala bo‘yicha kurslar o‘rtasidagi o‘zaro farqlar aniqlandi. Beshinchi shkala ta‘lim faoliyatidan tashqari yangi bilimlarni o‘zlashtirish shkalasi bo‘lib, unga ko‘ra, birinchi kurslarda ichki motivatsiyaning past darajasi 17%, o‘rta darajasi 72%, yuqori darajasi 9% ni, uchinchi kurs talabalarida esa ichki motivatsiyaning past darajasi 7%, o‘rta darajasi 82%, yuqori darajasi 7% ni tashkil qildi.

O‘quv faoliyati, mavzu mazmunini o‘zlashtirish bir vaqtning o‘zida talaba uchun fanlar ichki qabul qilinmaydi, ichki motivatsiyaga ega emas va ta‘lim fanlarining mazmuni shaxsiy qadriyatga aylanmaydi.

Ichki motivatsiyaning ustunligi o‘zining namoyon bo‘lishi bilan tavsiflanadi. Shaxsni tarbiyalash, birinchi navbatda, uning ehtiyojlari va motivlar tizimini ishlab chiqishdan iborat.

Muvaffaqiyatli o‘qish uchun motivatsiya omili aql omilidan kuchliroqdir. Muvaffaqiyatli o‘rganish uchun o‘rganish motivining yuqori ahamiyatini anglash o‘quv jarayonini motivatsion qo‘llab-quvvatlash tamoyilini aniqlashga olib keldi. O‘rganishning turli motivlari orasida, xususan, tashqi va ichki

motivlarni ajratib ko‘rsatish odatiy holdir. L. M. Fridman ularning farqini quyidagicha tavsiflaydi: «Agar berilgan faoliyatni rag‘batlantiruvchi motivlar u bilan bog‘liq bo‘lmasa, u holda ular shu faoliyatga nisbatan tashqi deyiladi; motivlar bevosita

faoliyatning o'zi bilan bog'liq bo'lsa, ularichki deyiladi". Motiv, agar u faoliyat maqsadiga mos kelsa, ichkidir. Ya'ni shartlar asosidabugungi doimiy o'zgaruvchan, dinamik dunyoda bu nafaqat talabaga fanlar bo'yicha bilim, ko'nikmava ko'nikmalarni o'rgatishdir. O'quv faoliyati, mavzu mazmunini o'zlashtirish bir vaqtning o'zidatalaba uchun fanlar ichki qabul qilinmaydi, ichki motivatsiyaga ega emas va ta'lim fanlarining mazmunishaxsiy qadriyatga aylanmaydiva kelajakdagi faol shaxs sifatida talabaning shaxsiyatijtimoiy taraqqiyotni, saqlanishini va ta'minlanishini ta'minlaydi. Ichki motivlar subyektning bilish ehtiyoji, bilish jarayonidan olingan zavq bilan bog'liq. O'quvmaterialini o'zlashtirish o'rganish maqsadi bo'lib xizmat qiladi, bu holda o'quv faoliyati xarakterini olaboshlaydi.O'zlashtirish sharti bilan o'quv faoliyati tashqi motivatsiyaga aylanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Bakshaeva N. A. Talabalar motivatsiyasi psixologiyasi / N. A. Bakshaeva, A. A. Virbitskiy // M.: Logotiplar, 2006. - 184 b. ;
2. Volodina K. A. Talaba-psixologlarni kasbiy tayyorlash xususiyatlari / K. A. Volodina // Zamonaviy psixologiya: II stajorning materiallari. ilmiy konf. (Perm, 2014 yil iyul). - Perm.: Mercuriy, 2014. - S. 39-41;
3. Ivannikov V. A. Psixologlarni tayyorlash muammolari / V. A. Ivannikov // Vopr. psixologiya, 2006. - № 1. C 48-52;
4. Ilyin E. P. Motivatsiya va motivlar / E. P. Ilyin // - Sankt-Peterburg.: Peter, 2002. - 512 p.
5. Kilinskaya N. V. Talaba-psixologlarning kasbiy rivojlanishi muammosiga [Matn] / N. V. Kilinskaya // Zamonaviy psixologiya: xalqaro materiallar. ilmiy konf. (Perm, 2012 yil iyun). - Perm.: Mercuriy, 2012. - S. 19-21;
6. Korjova E. Yu. Inson hayoti yo'nalishlari psixologiyasi // E. Yu. Korjova.- Sankt-Peterburg.: RKhGA, 2006. - 384 b.;
7. Krimova O. S. Talaba-psixologlarning kasbiy shaxsi / O. S. Krimova, O. A. Suknina // - Orenburg.: FGBOU VPO "Orenburg davlati. Univ., 1014 - 4 b.
8. Toshqo'ziyeva D.Sh. Talabalar o'quv motivlari haqida chet el olimlarining qarashlari// Journal of innovation in social sciences-2022. 118-11-b.